

EDWARD LUCAS

OPERACE SNOWDEN

ANEB JAK TO BYLO S NEJVĚTŠÍ KATASTROFOU,
KTERÁ POSTIHLA ROZVĚDNÉ SLUŽBY NA ZÁPADĚ

MLADÁ FRONTA

OPERACE SNOWDEN

ANEB JAK TO BYLO S NEJVĚTŠÍ KATASTROFOU,
KTERÁ POSTIHLA ROZVĚDNÉ SLUŽBY NA ZÁPADĚ

Johnnymu, Hugovi a Izzymu

Copyright © Edward Lucas, 2014

Translation © Pavel Vereš, 2016

ISBN 978-80-204-3559-0

Slovníček/postavy dramatu

Jacob Appelbaum – Hacker, stoupenec co největší volnosti na internetu, odborník na šifrování. Nyní žije v Berlíně.

Glenn Greenwald – Blogger a novinář, bývalý advokát. Vášnivý kritik nepravostí amerického podnikatelského prostředí a vlády. Nyní žije v Brazílii.

Laura Poitrasová – Filmová režisérka, jež získala několik ocenění. Nyní žije v Berlíně.

Edward Snowden – Bývalý externí spolupracovník NSA, který se zmocnil 1 700 000 tajných dokumentů a uprchl do Ruska.

CIA – Ústřední zpravodajská služba USA. Zabývá se získáváním informací od spolupracovníků (tzv. lidská rozvědka, HUMINT). Ústředí je v Langley ve Virginii.

NSA – Národní bezpečnostní agentura. Má na starosti sběr elektronických informací. Její ústředna je ve Fort Meade v Marylandu.

GCHQ – Ústředí vládních komunikací. Britský protějšek NSA, ústředí má v Cheltenhamu.

FISC – Organizace též známá jako soud FISA. Byla založena podle Zákona o dozoru nad zahraniční rozvědkou z roku 1978, aby dohlížela na povolování sběru rozvědných údajů v rámci USA.

metadata – Údaje o komunikaci, jež však neobsahují samotný obsah. Kupříkladu u dopisu by to znamenalo adresu na obálce, odesílatele (pokud by byl uveden), razítko a známku. U mobilního hovoru by se to týkalo umístění mobilu,

vytočeného čísla a délky trvání hovoru. U e-mailu se mohou metadata vztahovat k velikosti, datu, adresátovi a údajům o odesílateli, jako jsou například jeho připojení k internetu a druh softwaru nebo počítače, které používá.

Odkazy uvedené v poznámkách jsou dostupné na www.edardlucas.com/snowden

Úvod

Někteří z mých nejuznávanějších kolegů vyprávějí následující příběh: Edward Snowden měl dobře placené místo u americké rozvědky jako externí spolupracovník NSA. Rozčarovalo ho zjištění, že jeho zaměstnavatelé a jejich spojenci provozují hromadný sběr údajů o soukromé komunikaci, a proto se zmocnil množství tajných dokumentů svědčících o tomto otřesném počínání a podělil se o ně se sdělovacími prostředky z celého světa. Při svém tažení za pravdou a transparentností vydal tento ušlechtilý bojovník hrdinsky všanc svou pracovní dráhu i svobodu – tato oběť z něj učinila důstojného kandidáta na cenu „muž roku“¹ a možná i adepta na světského svatého.

Předkládaná kniha však vypráví jiný příběh. Já jsem z fakt vyčetl to, že Snowden je „užitečný hlupák“². Na jeho krádež a zveřejnění tajných dokumentů by se nemělo pohlížet jako na heroické tažení, nýbrž jako na hazardérství, jež ohrozilo naši bezpečnost a nahrálo do karet našim nepřátelům.

Škoda, kterou Snowdenova odhalení napáchala, má pět podob. Oslabuje vztahy Spojených států amerických s Evropou a dalšími spojenci, narušuje bezpečnostní vztahy mezi těmito spojenci, obzvlášť v Evropě, podkopává důvěru veřejného mínění na Západě v bezpečnostní a rozvědné orgány tamějších zemí, podrývá pověst Západu v očích zbytku světa a ochromuje operace západních rozvědných služeb.

To vše je zlé. Navíc je sotva náhoda, že to vše jsou priority Kremlu: kdyby Vladimir Putin napsal pro své činitele seznam jejich úkolů, obsahoval by všech pět těchto bodů. Jenže tenhle aspekt celého příběhu dosud nebyl skoro zkoumán³. Jedním důvodem je to, že u veřejnosti převládá povrchní a zromantizovaný

1 Několik jich už získal, například od novin *The Washington Post*.

2 Tento výraz bývá často připisován Leninovi. Za studené války se užíval k označení lidí ze Západu, kteří svou naivitou pomáhali Sovětskému svazu.

3 Mezi částečné výjimky patří webová stránka Business Insideru, na které se objevil seriál článků Michaela Kellyho (viz např. <http://www.businessinsider.com/everything-we-know-about-s->

pohled na špionáž, jenž je dílem hollywoodských detektivek a špionážních příběhů. Veřejnost nechápe, co rozvědné agentury dělají. Navíc lidé neznají utajené a mnohdy cynické počínání v jádru diplomacie. Tato nevědomost je snad cosi zdravého, ale pokud se naruší, lidé se zděsí.

Odpovědné novinářství umí jenom s obtížemi pracovat s utajovanými, a tudíž nekontrolovatelnými informacemi, které pouštějí do oběhu zdroje s politickým zadáním. Většina vyzrazených dokumentů sestává z prezentačních slidů. Ale co z nich vyplývá? Jsou popsány operace a aktivity pouze naplánovány, nebo se od nich už dávno upustilo, anebo naopak dosud probíhají? Kam až sahají? Na koho míří? Co říkají předchozí a následující slidy? Kdo tvoří publikum této prezentace? Jaké námitky vznáší a jaké otázky klade? Přitom tyto souvislosti jsou klíčové. Novináři zpravidla podrobují uniklé dokumenty pečlivé kontrole přesně kvůli těmto vazbám a vodítkům. Jenže v případě Snowdenových odhalení se žádná taková kontrola nekonala.

Třetím prvkem, který působí ve prospěch kladné reakce na Snowdena, je množství skutečných obav z toho, nakolik počítačové zpracování a digitální ukládání dat narušuje soukromí a anonymitu (a jejich vnímání), tj. aspekty pokládané odedávna za cosi samozřejmého. Pojem „hromadné sledování“ je sice možná zavádějící, ale má bezesporu ohlas. Oficiální reakce na Snowdenova odhalení byla dosud nepřesvědčivá. Bílý dům viní NSA z toho, že dovolila, aby dokumenty unikly. Její vyvracení uvedených nařčení byla spíše lakonická a mechanická než rezolutní. Spojenci běsní, ovšem spíše potichu.

Bezpečnostní a rozvědné orgány v demokratických zemích nejsou zvyklé jednat s laickými sdělovacími prostředky. Dávají přednost – ovšem právem – utajení před veřejným ospravedlněním. Vysvětlit, proč nějaký uniklý tajný dokument neznamena to, co se o něm soudí, může vést k vyzrazení jiného tajemství, které protivník možná ocení ještě víc. Navíc atmosféra vzniklá úniky a vzpomínkami na minulé klamání tělem, jež mělo zastřít přehánění a nepřes-

[nowden-leaks-2013-11](#)). Věci se důkladně věnovala Cathy Fitzpatricková na svém blogu „Wired State“ (viz http://3dblogger.typepad.com/wired_state/) a John Schindler na 20comittee.com. S uznáním konstatuji, že jim hodně dlužím za jejich snahu.

nosti u takových záležitostí, jako byl irácký zbrojní program, znesnadňuje těmto orgánům vystupovat přesvědčivě. Morálka šla ke dnu tváří v tvář agresivní a šířivé skepsi, pokud jde o pravdivost čehokoli pocházejícího z rozvědných zdrojů.

Tato kniha nemá za úkol vyjádřit uspokojení s daným stavem. Neusiluje o lakování britských a dalších spojeneckých rozvědných služeb narůžovo, ať již kvůli jejich reakci na Snowdenova odhalení nebo pro jejich činnost v předchozích letech. Velkou část své pracovní dráhy jsem strávil pátráním po úředních tajemstvích (jak v diktaturách, tak demokraciích) a v lecčem jsem uspěl – některých jsem se dopátral. Několikrát jsem tak podnítil oficiální vyšetřování úniku. Především bych chtěl upozornit na to, že jsem jako první novinář odhalil, že NATO se konečně odhodlalo vypracovat záložní plány na ochranu svých nových členů.⁴ Ve své knize *Klam* (Mladá fronta 2012) jsem vynesl na světlo německé špiónážní akce v Estonsku a popsal katastrofální britské rozvědné operace v Pobaltí ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století. Ve všech těchto případech jsem usoudil, že veřejný zájem je důležitější než ušetřit politiky a úřední činitele ostudy. Instinkt mi velí nedůvěřovat oficiálním vysvětlením. Odkazování na utajení, jímž se činitelé z rozvědných a bezpečnostních orgánů ohánějí při konfrontaci s dotěrnými otázkami, může snadno zakrýt neschopnost, korupci i zradu.

Avšak průhlednost a novinářská svoboda nejsou nadřazené všem ostatním zřetelům. Tajemství mohou být tak citlivé povahy, že novináři rozhodně nemají právo je odhalovat (sám jsem na některá taková narazil). Novináři si nemusí uvědomit citlivost utajovaných skutečností, k nimž se dostanou: úřední místa potřebují určitý oficiální prostředek (jakým je například systém úředních pokynů tisku ve Velké Británii), aby médiím dávala rady a informace o tom, jak neutralizovat neblahé následky odhalení. Novináři mají ovšem povinnosti vůči svým čtenářům. Ale jsou také občany. Bezpečí a pohodlí jejich života – a také

4 Když do NATO vstoupily postkomunistické země, tato spojenecká organizace se tolik bála, že by mohla urazit Rusko, že se zprvu rozhodla vůbec nevypracovat nějaké plány na jejich obranu. To se změnilo po válce v Gruzii v roce 2008 díky Obamově vládě. Vytvoření těchto plánů jsem odhalil v lednu 2010, viz <http://www.economist.com/node/15268095>.

jejich spoluobčanů – závisí na řádném fungování státu. Tohle by neměli brát za cosi samozřejmého.

Zdravé soupeření mezi úředními činiteli, kteří chtějí zachovat tajemství, a novináři, snažícími se je vypátrat, patří k základním znakům demokracie. Pokud jde o novináře, může jejich vítězství s sebou nést údajné, ale i skutečné porušení zákona, s nímž se pak u tisku a jeho zdrojů pojí riziko soudního stíhání. Tohle prostě patří k věci: je-li to nezbytné, novinář toužící přilákat zájem veřejnosti musí být ochoten obhajovat svůj případ až před soudcem i porotou. Je-li odsouzen, může doufat, že mu politický tlak vynese omilostnění nebo že mu dějiny dají za pravdu. My novináři se netěšíme naprosté imunitě před zákonem a ani by tomu tak nemělo být. Nás přece nikdo nezvolil. Děláme chyby, a pokud jsou opravdu velké – mohou odrážet buď ledabylost, nebo zlou vůli –, musíme očekávat, že si poneseme následky. Zkrátka a dobře, v tomto souboji mezi pravdou a utajením se musí obě strany řídit smyslem pro širší odpovědnost. Nikoli každé porušení oficiálního utajení si zasluhuje trestní stíhání. Ale nikoli každé úřední tajemství si zasluhuje odhalení.

Některá z obvinění na adresu Snowdenova tábora jsou pošetilá. Novináři se nedopouštějí žádné zrady, když se snaží odhalit, jak stát porušuje zákony. Stejně tak není nic špatného, když ze svých objevů mají zisk. Dobří novináři s dobrými schopnostmi a dobrými zdroji mají kvalitní informace, a pokud jsou dobří při jejich rozboru a interpretaci, dostávají slušné peníze.

Konečně platí, že ve věku bezbřehého elektronického ukládání dat, mocných algoritmů a mimořádné počítačové kapacity nejsou obavy z budoucnosti soukromí bezpředmětné. Moje chystaná kniha *Počítačová fobie*⁵ se podrobně zabývá tím, jak se musí naše zvyky a postoje vyvíjet, aby držely krok s rychlými změnami techniky, kterou používáme v každodenním životě. Ve stručnosti tvrdím, že jsou na místě obavy, ale nikoli panika. Společnost se v nedávné minulosti vyvíjela v reakci na novou techniku i na klady a zápory, jež s sebou tato technika přináší. Bude tomu tak i v budoucnu. Osvojíme si nové způsoby chování, tak jako jsme se přizpůsobili kamerám, automobilům, telefonům a

⁵ Vyšla v nakladatelství Bloomsbury v roce 2015.